TİASAD

Türk & İslam Dünası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 7, Sayı: 24, Mart 2020, s. 35-41

Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis, sait_uzundag@hotmail.com

DİN VE SÖZLÜ KÜLTÜR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ATASÖZLERİN HADİSLERDEKİ İZDÜŞÜMÜ¹

Özet

Din evrensel bir olgu olarak toplumsal hayatın en etkili varlıklarından biridir. Aynı şekilde kültür de bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerler bütünüdür. Bu süreçbelirli bir toplumda yaşayan insanlar öğrendiklerini ve paylaştıklarını paylaşırlar. Öğrenilen ve paylaşılan şeyler, insanın doğumundan başlayarak, hayatın sonuna kadar devam eder. Bu bağlamda Din ile kültür arasında karşılıklı ilişki söz konusudur. Din hem kültürü kendi esasları doğrultusunda düzene koymakta hem de kültürün değer ve imkânlarına göre varlığını devam ettirmektedir. Çünkü dinler sahip olduğu sosyal ve ahlâkî değerlerle, koydukları kurallarla kültürün biçimlenmesinde etkili olmuşlardır. Her toplumda olduğu gibi Müslüman toplumunda da inançların, kültürü derinden etkilediği bilinen bir husustur. Bu bağlamda bugünkü sözlü kültürümüzde kullanılan çok zengin din kaynaklı söz kalıpları mevcuttur. Bu sözlü söylem kalıpları halkın dini hayatında öğretici olmuş ve müslümanlar bir bakıma hadislerden mülhem duyguları kişiliklerinde sindirmişlerdir. Çok sayıdaki bu söylem kalıpları, içerik bakımından dinin kaynaklarından Hz. Peygamberin hadislerine de dayanır. Biz de bu makalemizde hadis rivayetlerinde yer alan ilkelerden kaynaklanan çok zengin söz kalıplarının atasözlerinde nasıl işlendiğini anlatmaya gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Din, Sözlü Kültür, Atasözü

¹ Bu çalışma, daha önce yazar tarafından, Uluslararası Dengbejlik Kültürü ve Dengbejler Sempozyumunda (19-20 Nisan 2019, Şırnak) sunulan tebliğin geliştirilmiş ve makale formatına getirilmiş halidir.

THE PROJECT OF PROPHOSES IN HADITHS IN THE CONTEXT OF RELIGION AND ORAL CULTURE

Abstract

Religion is one of the most effective beings of social life as a universal phenomenon. In the same way, culture is the whole of the material and spiritual values of a society. In this process, people living in a certain society share what they have learned and shared. Things learned and shared continue from the birth of human to the end of life. In this context, there is a mutual relationship between religion and culture. Religion maintains its culture in line with its own principles and continues to exist according to the values and possibilities of culture. Because the religions have been influential in shaping the culture with the social and moral values they have and the rules they put. As in every society, beliefs in Muslim societies are deeply affected by culture. In this context, there is a very rich religions pattern used in today's oral culture. These patterns of verbal discourse have been instructed in the religious life of the people and Muslims in a way have absorbed the emotions of hadiths in their personalities. Many of these discourse patterns, in terms of content from the sources of religion. It is also based on the hadith of the Prophet. In this article, we will try to explain how the proverbs made in the hadith narratives are processed in the proverbs.

Keywords: Religion, Oral Culture, proverb

1. SÖZLÜ KÜLTÜRÜN BİR ÖĞESİ OLARAK ATASÖZLERİ

Genel olarak sözlü geleneklerde bilgiler, kuşaktan kuşağa aktarılırken kayıt altına alınmazlar. Bu kültürlerde hafıza, bilgilerin hem korunması hem de korunmasında hem de gelecek nesillere aktarılmasında belki de en önemli vasıta. Bu anlamda, sözlü kültürlerde hafıza işlevsel bir özelliğe sahiptir. Bu bağlamda, atasözleri, sözlü kültür ürünleri olmakla birlikte kültürü aktarma aracı olarak da sözlü kültürün en iyi yansıtıcısıdır. Buradan bakıldığında atasözlerinden bazılarının yerel, ulusal ve da evrensel özelliklere² sahip oldukları görülmektedir.

Atasözleri kullanılmaya başlandıkları ilk zamanlarda günümüze kadar aynı kalmamış din, dil, sosyal doku, örf, adet gelenek ve göreneklere bağlı olarak değişime uğramışlardır. Zamanla hafızalarda silinen atasözleri de elbette vardır. Atasözleri halkın tümüne ait olsa da belli bir bölgeye, yöreye hatta daha dar bir çevreye ait atasözleri de vardır.³

Atasözlerinin çoğu kafiyeli ve belli ses düzenine sahip olduğundan aradan uzun zaman geçse de unutulmadan veya çok az değişikliklerle aktarılmasına imkan sağlamıştır. Onların dilleri kısa kalıplar şeklindedir. Ancak bu kısa kalıplar aynı zamanda yılların verdiği tecrübelerden de ilham alarak çok derin anlamlar içermektedir.⁴

² Fidan Uğur Çerikan, Türk Atasözlerinde Demirin Anlamı ve İşlevselliği, Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2018, Yıl:6, Sayı:13, s.164.

³ Aydın Oy, "Atasözü", DİA, IV, 44.

⁴ Osman Kemal Kayra, Atasözlerinde Anlam Kaynakları, Zamana Bağlı Anlam ve Coğrafi Mekan Kayıpları, Milli Folklor Dergisi, 2003, sayı 60, Ankara, s.117.

Atasözlerinde milletlerin ortak değerleri, inançları, hayata bakış açıları yer almaktadır. Atasözleri kendiliğinden söylenmiş sözler değil; bilakis atalarımızın zengin tecrübelerinden, sağlam bir mantık süzgecinden geçirildikten sonra söze dönüştürülmüştür.⁵

Atasözleri sahip oldukları boyutlarıyla pek çok açıdan inceleme konusu olmuştur. Dolayısıyla atasözleri, dilbilim, psikoloji, sosyoloji, felsefe, tarih, ahlak ve eğitim gibi birçok alan yönünden inceleme konusu yapılmaya devam edilmektedir.⁶

Atasözleri ilmi gerçeklerle birlikte, felsefi hakikatleri de içermektedir.⁷ Halkımızın derin bilgisi, ince zekâsı, espri anlayışı atasözlerinde kendini göstermektedir. Zaten atasözleri, yazının varlığından önce sözlü kültür içerisinde varlığını sürdürmüştür. Atasözleri yazı kullanmayan toplumlarda eğitsel bir öge olarak da kullanılagelmıştır. Bunun için atasözleri sözlü kültür içerisinde çok önemli bir yere sahiptir.⁸

“Bir eğitim aracı olarak da kullanılan atasözleri millet hafızasında kalıplaştıktan sonra sürekli tekrar yoluyla nesillerden nesillere aktarılmıştır. İnsanoğlunun tecrübelerinden, bilgeliliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri dünyanın her dilinde görülür. Çoğunlukla bir cümle biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve kafiye ile söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelik atasözleri çeşitli dillerde benzer özellikler gösterir. Her millette aynı anlamı veren atasözlerine rastlanmaktadır. Bu durum atasözlerinin kültürel ilişkiler neticesinde bir kültürden diğer kültüre geçtiğini gösterdiği gibi farklı milletler arasındaki düşünce ve tutumların da ortak nitelikler taşıdığı anlamına gelir.”⁹

2. ATASÖZLERİN HADİSLERDEKİ İZDÜŞÜMÜ

Daha önce de ifade edildiği gibi Din ile kültür arasında karşılıklı ilişki söz konusudur. Bunun içindir ki kültürlerin oluşumunda dinlerin rolü tartışılmaz. Bu bakımdan bir milletin kabul ettiği dinden etkilenmemesi imkansızdır. İslam dini evrensel bir dindir. Bu sebeple pek çok insan bu dini benimsemiştir. Aynı dine mensup milletlerin ortak bir kültüre sahip bulunmaları da dinin kültür üzerindeki etkisini gösterir.¹⁰

İslamiyet, uzak veya yakın temasta bulunduğu insanlar ve toplumlar üzerinde daima olumlu bir etki bırakmıştır. Nitekim örf ve adetlerimizde, edebiyatımızda, sanatımızda, mimarimizde ve kültürün diğer pek çok unsurunda olduğu gibi, atasözlerimiz üzerinde de İslam dininin etkisi çok büyüktür.¹¹ Keza özellikle arap dilini konuşan milletlerde İslami terimlerin ne kadar kısa sürede yerleştiği aşikardır. Bu yüzden arap atasözlerinin birçoğu dini terimlerden, özellikle Hz. Peygamber’in hadislerinden kaynaklanmıştır. Hatta bazı hadisler aynı ifadelerle arap atasözü haline gelmiştir.¹²

⁵ Semra Çinemre, *Türk Atasözlerindeki Dinî ve Ahlakî Motilerin Eğitim-Öğretim Ortamında Kullanılması, Değerler Eğitimi Dergisi* Cilt 12, 2014, s. 100.

⁶ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (4. bs.), İnkılap Kitabevi İstanbul, 1991, s. 191.

⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Türke Doğru*, AKM Yay., Ankara, 1994, s. 190

⁸ Walter J., Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojileşmesi* (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), Metis Yay., İstanbul, 1995 s. 21

⁹ Ercan Alkaya, *Dil Ve Söz Bağlamında Kırım Karay Türklerinin Atasözleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 20 Yıl: 2006/1, s. 90

¹⁰ Selman Başaran, *Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri*, Uludağ Üniversitesi Basımevi Bursa, 1994, s.1.

¹¹ Semra Çinemre, s.100.

¹² Başaran, s.1-2.

Şunu kesin olarak söyleyebiliriz ki, atasözlerimiz İslam Dini'nden çok etkilenmiş, Türklerin İslama girmesiyle başlayan bu etkileşim yeni bir kültür ortaya çıkarmış, din ve kültür neredeyse içiçe girmiştir. İslam Dini ile iç içe olan atalarımız dil yönüyle de İslam'dan etkilenmiş, bir takım tabirler ve terimler yanında özlü sözleri de İslam Dini'nden almışlardır. Şunu da belirtmek gerekir ki bazı atasözlerin tamamı bir hadis ile ilgili, bazılarının ise bir kısmı bir hadis ile ilgilidir. Buna mukabil bazı atasözleri hadisin tamamından, bazıları ise uzunca bir hadisin bir kısmından kaynaklanmıştır. Bir de bazı atasözleri vardır ki hadislerle tam bir lafız benzerliği içinde bulunmakta, bazıları ise yaklaşık manalar ifade etmektedir.¹³

Selman Başaran'ın yaptığı bir araştırmaya göre, 936 atasözü ve deyimde 163 çeşit dinî terim yer almaktadır. Bunlardan da "Allah" kelimesi 156, şeytan 35, Tanrı 26, hac-hacı 24, sabır 24, din 23, kul 23, cehennem 22, cennet 20, minare 20, imam 19, abdest 14, kıyamet 11, namaz 10, kurban 9, kader-kaza 8, kabir 8, mescit 7, takdir 7, hak 6, tövbe 5, zekât 4, peygamber 4, oruç 3 yerde geçmektedir.¹⁴

Şimdi biz de atasözlerimiz ile hadisler arasındaki ilişkiye geçebiliriz. .

Örneğin adalet ile ilgili "Alma mazlumun âhını, çıkar âheste âheste". atasözü vardır. Mazlum yapısı itibariyle güçsüz olduğu gibi aynı zamanda çaresizdir. Zulme uğradığında, elinden beddua etmekten başka çaresi yoktur ve bedduası, Allah katında karşılık bulur. Dışarıdan bakıldığında yapılan kötülükler, kötülük yapanın üzerine menfi bir etkide bulunmamış olsa d sonradan bu kötü kişilerin çok zor duruma düştükleri görülmektedir.¹⁵ Buna benzer bir hadis şudur: "Mazlumun bedduasından kork. Çünkü mazlumun bedduası ile Allah arasında hiçbir engel yoktur."¹⁶

Yine dayanışma ile ilgili olarak "Nerde birlik, orda dirlik". atasözünde inanç, düşünce, mutluluk gibi toplum hayatını yakından ilgilendiren hususlarda birlik ve beraberliğin önemine vurgu yapılmaktadır. Çünkü belli bir düzenin devamlılığı, ancak birlik ve beraberlik ile sağlanır. Aynı iker ve inanç çevresinde bir araya gelen kişiler, parçalanmış gruplardan daha güçlü, uzun ömürlü, düzenli ve huzurlu birliktelikler sağlarlar.¹⁷ İslam'da da dayanışmaya önem verilmiş, cemaat olma bilinci aşılarmaya çalışılmıştır.. Bu atasözünün de kaynağı "Birlik olmaya bakın. Çünkü sürüden ayrılan koyunu mutlaka kurt yer."¹⁸ hadisidir.

Kanaat ile ilgili olarak da "Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz." atasözü vardır. Maalesef bazı insanlar elindekiyle yetinmeden, her arzu ettiklerine hemen ulaşmak isterler. Ancak bir işte başarı, zamanla gerçekleşir. Az olan şeylerin çoğalmasının, ancak düzenli ve iyi niyetli çalışmalar neticesinde gerçekleşeceğini belirten bir atasözü¹⁹ buna işaret etmektedir. İslam'da kişiler, özellikle dünya malı için hırstan ve mal kaygısından sakındırılmakta ve kanaatkâr olma yolunda teşvik edilmektedirler. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur: "Hakiki zenginlik, çok

¹³ Başaran, s. 6-7.

¹⁴ Başaran, s. 4-6.

¹⁵ İskender Pala, *Sözün Özünden Düinden Bugüne Atasözleri* (2. bs.), KapıYayınları İstanbul, 2010, s. 21-22.

¹⁶ Buhârî, Zekâk: 63.

¹⁷ Pala, s. 229.

¹⁸ Ebû Dâvûd, Salât, 46;

¹⁹ Yusuf, Çotuksöken, Atasözlerimiz, İstanbul, Özgül Yayınları, 1992, s. 76.

mala sahip olmak değil, kanaatkâr olup müstağni yaşamaktır.²⁰

Yine tevazuyu belki de en güzel şekilde açıklayan atasözlerinden biri şudur: “Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.” Zira alçak gönüllü kimseler, toplum içinde daima sevilip sayılırken; kendini üstün gören kimseler ise toplumdan dışlanırlar. Çünkü Allah, büyüklük taslamayıp, mütevazî olan kimseleri hem kendi katında hem de insanlar arasında yüceltir.²¹ Hz. Peygamber de bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Kim Allah için alçakgönüllü davranırsa, kuşkusuz Allah da onun derecesini yükseltir.”²²

Aynı şekilde hak batıl ilişkisi bağlamında hadislerle uyumlu atasözlerimiz vardır. Bu konuda hadislerle aynı anlamı taşıyan atasözlerinden birisi şudur: “Hakkı tanıyan batıla baş eğmez.”²³ Hz. Peygamber de Mekke’yi fethettiğinde Kabe’de bulunan 360 puta elindeki sopayla vurmaya başlamış ve şöyle buyurmuştur: "Hak geldi, batıl yok oldu. Çünkü batıl yok olmaya mahkumdur"²⁴

Keza dünya ahiret ilişkisi bağlamında “Bu bir kervansaraydır konan göçer.” atasözü vardır. Dünyanın halini ve insanın dünyadaki ömrünü anlatmak için söylenen bu atasözüne Buhârî’de yer alan: "Dünyada bir yabancı, ya da gelip gecen bir yolcu gibi yaşa"²⁵ rivayeti kaynaklık etmiştir.

Yine kulluk, temizlik, niyet, namaz, oruç, sadaka, dua gibi hususlardaki atasözlerin İslam Dininden kaynaklandığında şüphe yoktur.

Örneğin “Nezafet (temizlik) imandandır.” şeklinde halk dilinde bir hadis dolaşmakta ise de bu hadisin kaynaklarda geçen şekli şöyledir:

“Temizlik imanın yarısıdır.”²⁶

Keza niyetin önemini bildiren- Allah herkesin gönlüne göre verir.²⁷ İyi niyetin önemine işaret eden bu atasözlerinin kaynağı, "Ameller niyetlere goredir, herkes niyetine göre yaptığının karşılığını alır."²⁸ hadisidir.

Yine “Veren el alandan üstündür” atasözü şu hadisten alınmıştır: "Veren el alan elden hayırlıdır."²⁹

Aynı şekilde oldukça zengin bir dil yapısına sahip olan Anadolu’nun değişik bölgelerinde konuşulan çeşitli lehçe ve ağızlarda da hadis kültürünün yansımalarını görmek mümkündür. Örneğin Siirt yöresinde konuşulan ve varlığını tamamen sözlü gelenekle devam ettiren³⁰ Arap diyalektinde kullanılan Arapça atasözlerinde, hadis kültürünün yansımalarını görmek

²⁰ Buhârî, Rikak 15; Müslîm, Zekat 130.

²¹ Pala, s. 17.

²² Müslîm Birr 69.

²³ Abdülbaki Gölpınarlı, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri. İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1977, s. 49.

²⁴ Buhârî, Mezalim, 34; Muslim, Cihad 87.

²⁵ Buhârî, Rikak, 3; Tirmizî, Zühd, 25; İbn Mace, Zühd, 3; Ahmed b. Hanbel, II, 24.

²⁶ Müslîm, Taharet, 1; Timizi, Daavat 86.

²⁷ Hilmi Soykut Türk Atalar Sözü Hazinesi, İstanbul, 1974, s. 65.

²⁸ Buhârî, Bed’u’l-Vahy, 1; Müslîm, İmaret, 155.

²⁹ Buhârî, Zekat, 16; Ebu Davud, Zekat, 28; Tirmizi, Zekat, 38.

Muvatta, sadaka, H. 8.

³⁰ Emin Cengiz, “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, *Türkiye’de Konuşulan Arap Diyalektleri*, Ed. Yaşar Acat, Akdem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2018, s. 254.

mümkündür. Bu anlamda birkaç örnek vermek gerekirse örneğin Siirt yöresinde kullanılan şöyle bir atasözü vardır. حولينا أو لا علينا Heveleynê û lê ‘aleynê (Üzerimize değil, etrafımıza!). Bu atasözüyle olası olumsuzlukların üzerimize değil etrafımıza gelmesi temenni edilmektedir.³¹ Bu ifadenin Peygamber efendimizin”Allahım etrafımıza yagdir, üzerimize olmasın!”³² duasından mülhem bir atasözü olduğu aşikardır.

Yine عزى الولاية أو فاقة أيام ‘Eze’l-Velêyé û fêf tiyém (Siirt’in taziyesi üç gündür.):³³ Siirt’te taziye geleneğinin süresini belirten bu atasözünün de bir hadisten mülhem olduğu kanaatindeyiz. Zira Hz. Peygamberden rivayet edilen bir rivayette taziyenin üç gün olduğuna dair beyanı olmuştur.³⁴

SONUÇ

Din evrensel bir olgu olarak toplumsal hayatın en etkili varlıklarından biridir. Aynı şekilde kültür de bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerler bütünü olup belirli bir toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır. Din ile kültür arasında karşılıklı ilişki söz konusudur. Din, içinde doğduğu kültürü kendi esasları doğrultusunda düzene koymakta hem de kültürün değer ve imkânlarına göre varlığını devam ettirmektedir. Çünkü dinler sahip olduğu sosyal ve ahlâkî değerlerle, koydukları kurallarla kültürün biçimlenmesinde etkili olmuşlardır.

Her toplumda olduğu gibi Müslüman toplumunda da inançlar, kültürü derinden etkilemiştir. Bu bağlamda bugünkü sözlü kültürümüzde kullanılan çok zengin bir din kaynaklı söz kalıpları mevcuttur. Bu sözlü söylem kalıpları halkın dini hayatında öğretici olmuş ve müslümanlar bir bakıma hadislerden mülhem duyguları kişiliklerinde sindirmişlerdir.

Atasözleri genel olarak derin bir anlayışı, bakış açısını ve ince bir mantığı yansıtan toplumun yaşama biçimlerine ve ahlak kurallarına ışık tutan ve toplum düzeninin temel niteliğini belirleyen bir olgudur. Bu anlamda derin tecrübelerin birikimi olan atasözleri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de hayatımızda önemli bir yer tutmuştur. Aynı şekilde İslam kültürünün ayrılmaz bir unsuru olan hadisler de atalarımızın hayatında önemli bir yer işgal etmiş atalarımız hadislerden de ilham alarak hayatlarını sürdürmüşler ve hadislerdeki derin manaları keşfederek bunları günlük hayatlarında uygulamışlardır. Bu bağlamda atasözlerimizin birçoğu hadislerden kaynaklanmıştır denilebilir. Nitekim atasözlerinde, hadislerin etkisiyle Allah inancı, peygamber inancı, kader-kaza, tevekkül, sabır, yardımlaşma, birlik- beraberlik, sevgi, saygı, güven, dayanışma, adalet gibi pek çok dinî, milli ve ahlâkî değerlere yer verilmiştir.

³¹ Ayhan Mergen, *Siirtlinin Gönünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler Arapça Söylenişleriyle*, Siirt, 2017, s. 44.

³² Buhârî, İstiska 6.

³³ Mergen, s. 234.

³⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 37, 249, 286; Buhârî, Cenâiz 31; Ebû Dâvûd, Talâk 43.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, Müsned, I-VI, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (4. bs.). İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, Türke Doğru, AKM Yay., Ankara, 1994.
- Başaran, Selman, Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1994.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahîh, I-VIII, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Cengiz, Emin “Siirt Arapçasını Yaşatmak”, Türkiye’de Konuşulan Arap Diyalektleri, Ed. Yaşar Acat, Akdem Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2018.
- Çerikan, Fidan Uğur, Türk Atasözlerinde “Demirin Anlamı ve İşlevselliği, Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi Yıl:6, Sayı:13. Sayfa:162-176, 2018.
- Çinemre, Semra, Türk Atasözlerindeki Dinî ve Ahlakî Motilerin Eğitim-Öğretim Ortamında Kullanılması, Değerler Eğitimi Dergisi Cilt 12, No. 27. Sayfa: 99-122, 2014.
- Çotuksöken, Yusuf, Atasözlerimiz, Özgül Yayınları, 1992.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistanî, Sünen, I-V, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Alkaya, Ercan, Dil ve Söz Bağlamında Kırım Karay Türklerinin Atasözleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 20. Sayfa: 89-99 2006.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1977.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvini, Sünen, I-II, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- İmam Malik, Muvatta, I-II, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Kayra, Osman Kemal, Atasözlerinde Anlam Kaymaları, Zamana Bağlı Anlam ve Coğrafi Mekân Kayıpları, Milli Folklor Dergisi, sayı 60, Ankara, 2003.
- Mergen, Ayhan Siirtlinin Gönlünden Diline Yansıyan Atasözleri ve Deyimler Arapça Söylenişleriyle, Siirt, 2017.
- Müslîm, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccac b. Müslîm el-Kuşeyri, Sahîhu Müslîm, I-III, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Ong, Walter J. Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojileşmesi (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), Metis Yay. İstanbul, 1995.
- Pala, İskender, Sözü Özünden Dünden Bugüne Atasözleri (2. bs.). İstanbul, KapıYayınları, s. 21-22. 2010.
- Soykut Hilmi, Türk Atalar Sözü Hazinesi, İstanbul, 1974.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, Sünen, I-V, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.